

Üniversite Öğrencilerinin Acil Kontrasepsiyona İlişkin Bilgi ve Uygulamaları

Knowledge and Practice Regarding Emergency Contraception Among University Students

Fatma KARADUMAN,^a
Dr. Füsün TERZİOĞLU^b

^aYoğun Bakım Hemşireliği,
Bursa Ali Osman Sönmez
Onkoloji Hastanesi, Bursa
^bKadın Sağlığı Hemşireliği BD,
Hacettepe Üniversitesi
Sağlık Bilimleri Fakültesi, Ankara

Geliş Tarihi/Received: 14.05.2008
Kabul Tarihi/Accepted: 03.09.2008

*Bu araştırmanın bir kısmı, 2007
yılında, Ankara'da düzenlenen
4. Uluslararası Üreme Sağlığı ve Aile
Planlaması Kongresi'nde sözel bildiri
olarak sunulmuştur.*

Yazışma Adresi/Correspondence:
Dr. Füsün TERZİOĞLU
Hacettepe Üniversitesi
Sağlık Bilimleri Fakültesi,
Kadın Sağlığı Hemşireliği BD,
Ankara,
TÜRKİYE/TURKEY
fusun@hacettepe.edu.tr

ÖZET Amaç: Acil kontrasepsiyon, korunmasız seksüel ilişkiden sonra potansiyel olarak tanılanmış istenmeyen gebeliklerin sürdürülmesinin önlenmesi amacıyla kullanılmaktadır. Bu çalışma, üniversite öğrencilerinin acil kontrasepsiyona ilişkin bilgi ve uygulamalarını değerlendirmek için tanımlayıcı olarak yapılmıştır. **Gereç ve Yöntemler:** Bu çalışmada, bir üniversitenin lisans eğitimi veren tüm fakülte ve yüksekokulları tabakalı örnekleme yöntemi ile tabakalara ayrılmış ve üniversitede öğrenim gören toplam 6937 (3831 kız, 3106 erkek) öğrenciden örneklem genişliği formülü kullanılarak hesaplanan 371 üniversite son sınıf öğrencisi ile görüşülmüştür. Örneklemine tamamına ulaşıncaya kadar çalışmaya devam edilmiştir. Öğrencilerin acil kontrasepsiyona ilişkin bilgi ve uygulamaları anket formu kullanılarak incelenmiştir. Verilerin değerlendirilmesinde, yüzdeler, sayılar, Pearson, Yates ki-kare ve Fisher kesin ki-kare istatistiksel yöntemleri kullanılmıştır. **Bulgular:** Bu araştırma sonuçlarına göre, öğrencilerin %70.9'u oral kontraseptifleri ve %45.6'sı intrauterin araçları bilmişlerdir. Öğrencilerin yaklaşık %45'i seksüel deneyimi olduğunu ve aktif seksüel yaşamı olan öğrencilerin %5.4'ü acil kontraseptif yöntemlerini ve çoğunlukla da oral kontraseptifleri kullandıklarını belirtmişlerdir. **Sonuç:** Bu çalışma, üniversite öğrencilerinin bu konuya ilişkin yeterince iyi bilgilendirilmediklerini ve bu konuya ilişkin daha fazla bilgiye gereksinim duyduklarını göstermiştir. Tüm sağlık mesleklerini içeren eğitimsel müdahaleler, acil kontrasepsiyonun gerekliliklerine ilişkin ayrıca çalışmalar ve bilgilendirilmiş ve özgür seçimleri ile bu yöntemi talep edenlere ürünlerin geniş kapsamda sağlanması üreme sağlığı hizmetlerinin kalitesinin geliştirilmesinde de önemli olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Acil kontrasepsiyon; üniversite öğrencileri; cinsellik

ABSTRACT Objective: Emergency contraception after unprotected sexual intercourse is used for the purpose of preventing the continuation of a definitely unwanted potential pregnancy. This study is carried out as descriptive to determine the knowledge and practices of university students about the emergency contraception. **Material and Methods:** In this study, the departments of one of the University faculties and colleges which offer bachelor's degree are categorized by using stratified random sampling method and a total of 6937 students (3831 female and 3106 male) are calculated as a 371 senior students who were interviewed. University students who have educated the departments of these faculties and colleges were interviewed. Identifying students knowledge and practices on emergency contraception by using questionnaire. **Results:** According to the results of this research, 70.9% of student had knowledge on oral contraceptives and 45.6% had known the intrauterine device. About 45% of students stated as having a sexual experience and 5.4% of those who had an active sexual life, stated that they use emergency contraceptive methods, mostly oral contraceptives. In the evaluation of the data, percentages, Pearson and Yates chi square and, Fisher chi square statistical methods were used. **Conclusion:** This study shows that university students are not well informed about this subject and they need further information to use it. Educational interventions that including all health professionals, further studies on the provision of emergency contraception and the widespread availability of a dedicated product would significantly improve the quality of reproductive health services by offering this method in the context of free and informed choice.

Key Words: Contraception, postcoital; adolescent; sexuality

Gençlik döneminde (15-24 yaş) üreme sağlığı sorunları, özelden gençlerin genelde ise toplumun sağlığını önemli ölçüde etkileyebilme potansiyeline sahiptir. Gençlik döneminde korunmasız aktif cinsel yaşamla beraber, istenmeyen gebelikler, sağlıksız koşullarda yapılan düşükler, cinsel yolla bulaşan hastalıklar gibi birçok üreme sağlığı sorunları da görülmeye başlamaktadır.¹

Bunlar içerisinde yer alan korunmasız aktif cinsel yaşam, genç yaş grubunda genellikle planlanmadan ve rastgele zamanlarda olabilmekte ve bunların bir kısmı da istenmeyen gebelikler ile sonuçlanmaktadır. Gençlik döneminde her yıl meydana gelen yaklaşık 15 milyon gebeliğin yaklaşık üçte ikisini planlanmamış gebelikler oluşturmaktadır.² Planlanmadan gerçekleştirilen cinsel ilişki sonucunda oluşan istenmeyen gebeliklere bağlı genç, eğitimini yarım bırakmak zorunda kalmanın yanı sıra sosyal, ekonomik ve psikolojik olarak birçok sıkıntı yaşamaktadır. Aynı zamanda, ailesel ve çevresel tepkiler nedeniyle sosyal izolasyona da maruz kalabilmektedirler.³

Bu nedenlerden dolayı istenmeyen gebelikler, gençleri yasal ya da yasal olmayan yollarla gebeliğin sonlandırılmasına yöneltebilmektedir. İstenmeyen gebelikler nedeniyle dünya da her yıl en az 40 milyon isteyerek düşük yapılmaktadır ve bunun 5 milyonunu genç yaş grubu oluşturmaktadır.^{2,4} DSÖ'nün tahminlerine göre, bu düşüklerin %60'ı sağlıksız koşullarda gerçekleştirilmektedir.⁴ İsteyerek düşük sonucu kadınlar enfeksiyon, kanama, ağrı, inkomplet abortus, uterus perforasyonu gibi mortalite ve morbiditeye neden olabilen komplikasyonlar ile karşılaşabilmektedirler.^{5,6}

Genç yaş grubunda üreme sağlığı problemlerine bağlı morbidite ve mortalite insidansının yüksek olmasının en önemli nedenini gençlerin cinsellik ve aile planlaması konularındaki bilgi eksiklikleri oluşturmaktadır. Bunun yanında üniversite eğitimi, gencin özgüvenini artırıp, kendi sağlığına ilişkin doğru karar alabilmesinde son derece önemli bir yaşam sürecidir. Üniversite öğrencileriyle yapılan çalışmalarda da gençlerin önemli bir kısmının cinsel olarak aktif oldukları ancak gebelikten korunma

yöntemlerine yönelik bilgi düzeylerinin yetersiz olduğu ve buna bağlı olarak planlanmamış cinsel aktiviteler sonucu istenmeyen gebeliklerin oluşmasına neden olduğu vurgulanmaktadır.⁶⁻¹² Gençlik döneminde ortaya çıkan gebelikler ise, anne-bebek sağlığı ve gençlerin gelecek planları üzerinde olumsuz etkiler ortaya çıkarmaktadır. Bu açıdan bu grubun kontrasepsiyon yöntemleri konusunda özellikle de acil kontrasepsiyon konusunda bilgi sahibi olmaları oldukça önemlidir. Çünkü acil kontrasepsiyon yöntemleri gençleri, hem herhangi bir yöntem kullanırken ortaya çıkan başarısızlıklardan hem de plansız cinsel aktiviteler sonucu oluşan istenmeyen gebeliklerden koruyacaktır.

Acil kontrasepsiyon hakkında, toplumun her kesimine hizmet veren toplum ve halk sağlığı hizmetlerinde bulunan sağlık personeline ve özellikle hemşirelere önemli görevler düşmektedir. Çünkü hemşireliğin temel amaçlarından biri, risk altında bulunan ve sağlık hizmetlerinden yararlanma ihtiyacı duyan birey, aile ya da gruplara yardım ederek, sağlık sorunlarına yönelik uygun çözüm yollarını geliştirmelerine katkıda bulunmaktır. Gençlere verilecek eğitim ve rehberlik hizmetlerinin planlanarak uygulanabilmesi için gençlerin öncelikle bu konudaki bilgi ve uygulamalarının belirlenmesi gerekmektedir. Bu nedenle bu araştırma, üniversite son sınıf öğrencilerinin acil kontrasepsiyon yöntemleri konusundaki bilgi ve uygulamalarını belirlemek amacıyla yapılmıştır.

GEREÇ VE YÖNTEMLER

Araştırma, bir devlet üniversitesinin son sınıfında öğrenim gören öğrencilerin, acil kontrasepsiyona ilişkin bilgi ve uygulamalarını belirlemek amacıyla tanımlayıcı olarak yapılmıştır.

Üniversite'nin 2003-2004 akademik yılı son sınıf kayıtlarına göre, fakülte ve yüksekokullarda öğrenim gören 3831 kız ve 3106 erkek olmak üzere toplam 6937 öğrenci araştırmanın evrenini oluşturmuştur. Araştırmanın evrenini oluşturan toplam 6937 öğrenciden örneklem kapsamına alınacak öğrenci sayısı (n), örneklem genişliği formülü kullanılarak hesaplanmıştır. Bu hesaplama sonucunda örnekleme alınacak öğrenci sayısı 371 olarak belirlenmiştir.

Üniversitenin lisans eğitimi veren bölümlerinin son sınıfında öğrenim gören öğrenciler tabakalı örnekleme yöntemi kullanılarak tabakalara ayrılarak her bir tabakadan örnekleme seçilecek kız ve erkek öğrenci sayıları hesaplanmıştır. Tabakalarda yer alan bölümlerden hangi öğrencilerin örneklem kapsamına alınacağına ise "Basit Rastgele Örnekleme Yöntemi" kullanılarak karar verilmiştir.

Araştırmanın örnekleme kapsamında sağlık ile ilgili bölümler (Tıp, Diş Hekimliği ve Eczacılık Fakülteleri, Hemşirelik ve Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon gibi) ve sağlık dışı bölümler (İktisadi ve İdari Bilimler, Fen, Spor Bilimleri ve Teknolojisi, Mühendislik, Mesleki Teknoloji, Eğitim, Güzel Sanatlar, Edebiyat Fakülteleri ve Devlet Konservatuvarı) yer almaktadır.

Veri toplama formu, araştırmacı tarafından bu konuya ilişkin ilgili literatür incelenerek hazırlanmıştır: Veri toplama formu 3 bölümden oluşmaktadır: Birinci bölümde; öğrencilerin tanımlayıcı bilgileri; öğrenim gördükleri yüksek okul/fakülte, doğum tarihi, medeni durumu, kaldığı yer vb.; ikinci bölümde; acil kontrasepsiyon yönteminin tanımı, kullanım alanları, kullanım süresi ve etkinliğine yönelik bilgi soruları; üçüncü bölümde; acil kontrasepsiyon yöntemini kullanım durumlarına ve cinsel yaşamlarına ilişkin sorular yer almaktadır.

Hazırlanan veri toplama formunun anlaşılabilirliğini ve kullanılabilirliğini test etmek amacıyla, ön uygulaması; örnekleme kapsamına alınan öğrencilerin %10'unu oluşturan ve örnekleme kapsamı dışında bırakılan ikincil öğretimde olan 34 öğrenciye uygulanmıştır. Bu doğrultuda düzenlenerek son şekline getirilen veri toplama formu, araştırma kapsamına alınan öğrencilere 6 Ocak-28 Mart 2004 tarihleri arasında uygulanmıştır.

Araştırmanın uygulanabilmesi için ilgili kurumdan yazılı izin alınmıştır. Öğrenciler, araştırmanın amacı ve yöntemi konusunda bilgilendirilmişler, çalışmaya katılımlarının gönüllülük esasına dayalı olduğu belirtilerek kendilerinden sözel onamları alınmıştır. Örnekleme kapsamına alınan öğrencilerin tamamı araştırmaya katılmayı kabul etmiştir.

İstatistiksel Analiz

Araştırma kapsamına alınan, 371 öğrenciye uygulanan anket formundan elde edilen veriler; SPSS

11.5 (Statistical Package for Social Sciences for Windows) paket programı kullanılarak değerlendirilmiştir. Verilerin değerlendirilmesinde yüzdeleri sayılar, Pearson, Yates ki-kare ve Fisher kesin ki-kare istatistiksel yöntemleri kullanılmıştır. Grupların karşılaştırılmasında sonuçların istatistiksel anlamlılığı, $p < 0.05$ düzeyinde; %95 güven aralığında değerlendirilmiştir.

BULGULAR

Üniversite öğrencilerinin %47.4'ünün 22-23 yaşları arasında, %97'sinin bekar olduğu ve çoğunluğun sağlık dışı bölümlerde öğrenim gördüğü (%77.4) belirlenmiştir. Öğrencilerin %56.6'sını kız, %43.4'ünü erkek öğrencilerin oluşturduğu saptanmıştır. Öğrencilerin %78.2'sinin gelir getiren herhangi bir işte çalışmadıkları, çalışanların (%21.8), serbest meslek (sporcu, antrenör, müzisyen, seslendirme sanatçısı, gözetmen, garson, bilgisayarıcı, turizmci vb/) sahibi oldukları (%84), %16'sının da memur (sağlık memuru, hemşire, laborant) oldukları saptanmıştır.

Araştırmamızda, öğrencilerin yarısından fazlasının aile planlamasına (%60.4) ve cinsel konulara (%74.4), %45.1'inin de acil kontrasepsiyona ilişkin bilgi aldıkları saptanmıştır. Sağlık personelinde (doktor, hemşire, ebe) bilgi alma oranı her üç konuda da yüksek bulunurken aile bireylerinden bilgi almanın (%14/7) ise düşük oranda olduğu belirlenmiştir (Tablo 1).

Öğrencilerin %45'inin cinsel deneyimi olduğu, kızların (%27.6), erkeklere (%67.7) oranla daha

TABLO 1: Öğrencilerin acil kontrasepsiyon ilişkin bilgi alma durumlarının dağılımı/

Acil Kontrasepsiyona İlişkin Bilgi	n: 371 (Sayı) (%)
Acil Kontrasepsiyona İlişkin Bilgi	
Evet	165 (45.1)
Hayır	206 (54.9)
Bilgi Kaynağı *	
Sağlık Personeli	87 (57.2)
Medya	86 (52.1)
Arkadaş	30 (18.2)
Aile	6 (3.5)

*Katılımcılar bu soruya birden fazla cevap vermişlerdir, yüzdeler bilgi aldığı ifade eden öğrenci sayısına "n=165'e göre alınmıştır.

az cinsel deneyime sahip oldukları belirlenmiştir. Cinsel olarak aktif olan öğrencilerin %10.2'sinin kendisinin ya da partnerinin gebelik geçirdiği belirlenmiştir ve bu gebeliklerin %86.6'sının isteyerek düşükle ve çoğunlukla özel muayenede (%64.3) sonuçlandığını ifade etmişlerdir (Tablo 2; $p>0.05$). İlk cinsel ilişkilerinde kız öğrencilerin %70.7'si, erkeklerin %63.3'ü aile planlaması yöntemi kullandıklarını ifade etmişlerdir, aralarındaki istatistiksel açıdan fark önemsiz bulunmuştur (Tablo 2; $p>0.05$).

Kız öğrencilerin %41.4'ü, erkeklerin %46.8'i ilk cinsel ilişkilerinin istemli ve planlı olduğunu ve kızların cinsel partnerlerinin (%65.8), erkeklerin (%95.4) önemli bir oranı da ilk cinsel ilişkilerinde etkili aile planlaması yöntemlerinden kondomu

kullandıklarını ifade etmişlerdir. Cinsel yaşamları halen aktif olarak devam ettiğini ifade eden öğrencilerin (%54.4) %56'sının aile planlaması yöntemi kullandığı ve en fazla kullandıkları yöntemin prezervatif (%68.8) ve geri çekme (%45.2) olduğu belirlenmiştir (Tablo 2).

Araştırmamızda öğrencilerin yarısından fazlasının ilk cinsel deneyimlerinin 18-20 yaş arasında %29.4'ünün ise 17 yaş ve altında olduğu belirlenmiştir. Yapılan istatistiksel değerlendirmede öğrencilerin cinsiyetlerine göre ilk cinsel ilişki yaşları arasındaki fark önemli bulunmuştur (Tablo 2; $p<0.05$).

Aktif cinsel yaşamı olduğunu ifade eden öğrencilerin %5.4'ü (%3'ü kız, %2.4'ü erkek) kendilerinin ya da cinsel partnerlerinin acil

TABLO 2: Öğrencilerin cinsel yaşamlarına ilişkin ifadelerinin cinsiyetlerine göre dağılımı.

Cinsel Yaşama İlişkin İfadeler	Kız (n: 210) Sayı (%)	Erkek (n: 161) Sayı (%)	TOPLAM		n= 371 p değeri
			Sayı	(%)	
Cinsel Deneyim*					
Evet					
Hayır	58 (27.6)	109 (67.7)	167	45.0	
	152 (72.4)	52 (32.3)	203	55.0	0.001
İlk Cinsel İlişkide Kontraseptif Yöntem Kullanma (n: 167)					
Evet	41 (70.7)	69 (63.3)	110	65.8	
Hayır	17 (29.3)	40 (36.7)	57	34.2	0.339
İlk Cinsel İlişkide Kullanılan Kontraseptif Yöntem (n: 103)*					
Kondom	25 (65.8)	63 (95.4)	87	84.3	
Oral Kontraseptif	7 (18.4)	2 (3.0)	9	8.8	
Geri Çekme	6 (15.8)	1 (1.5)	7	6.9	----
İlk Cinsel İlişki Yaşı (n: 163)*					
17 yaş ve altı	3 (5.3)	45 (42.0)	48	29.4	
18-20 yaş	34 (60.7)	58 (54.3)	92	56.4	
21 yaş ve üzeri	19 (34.0)	4 (3.7)	23	14.2	0.001
Gebelik Deneyimi					
Evet	7 (12.0)	10 (9.2)	17	10.2	
Hayır	51 (88.0)	99 (90.8)	150	89.8	0.557
Cinsel Yaşamın Halen Devam Etme Durumu**					
Evet	46 (79.3)	48 (44.0)	94	54.4	
Hayır	12 (20.7)	61 (56.0)	73	45.6	0.001
Kullanılan Kontraseptif Yöntem***					
Prezervatif	19 (52.8)	45 (79.0)	64	68.8	-----
Geri çekme	17 (47.2)	25 (43.9)	42	45.2	
Diğer	8 (22.2)	2 (3.5)	10	10.8	

* Bu soruya cevap veren öğrencilerin sayısı

** Bu soruyu cinsel deneyimi olanlar yanıtlamışlardır

*** Bu soruya birden fazla yanıt verildiği için n sayısı artmıştır.

kontrasepsiyon yöntemlerini kullandığını ve %77.8'sinin bir defadan fazla kullandıklarını ifade ettikleri belirlenmiştir. Acil kontrasepsiyon yöntemini kullandığını ifade eden öğrencilerin %85.7'si hapları kullandıklarını belirtmiştir. Acil kontrasepsiyon yöntemlerinin yan etkilerine ilişkin soruya ise, sadece oral kontraseptiflerin yan etkileri olan bulantı-kusma (%22.2), ödem ve kilo artışı (%11.1) şeklinde yanıt verilmiştir (Tablo 3).

Öğrenciler, acil kontrasepsiyon yöntemi olarak %70.9'u oral kontraseptifleri, %45.6'sı intrauterin araçları bildiklerini ifade etmişlerdir. Öğrencilerin %42.5'i güvenilir ve etkili yöntem olarak, %65.4'ü ise yaygın kullanılan yöntem olarak oral kontraseptifleri ifade ettikleri belirlenmiştir. Öğrencilerin %80,4'ü korunmasız cinsel ilişkiden dolayı ve %57,7'si diğer kontraseptiflerin kullanımına ilişkin hatalar ve kaza nedeniyle acil kontrasepsiyon yöntemlerini kullandıklarını belirtmişlerdir. Öğrencilerin %95,4 gibi önemli bir kısmının acil kontrasepsiyon yöntemlerin yan etkilerini bilmediklerini ifade etmeleri dikkat çekici bir bulgudur (Tablo 4; $p < 0.05$)

Sağlıkla ilgili bölümlerde ve diğer bölümlerde öğrenim gören öğrencilerin çoğunluğu (%70.9) acil kontrasepsiyon yöntemi olarak en fazla oral kontraseptifleri belirtmişlerdir. Sağlıkla ilgili bölümlerde (%34.5) okuyanların sadece üçte biri, diğer bölümlerde okuyanların (%48.8) ise yaklaşık yarısı

acil kontrasepsiyon yöntemi olarak rahim içi araç RİA'yı bildiklerini belirtmişlerdir (Tablo 5).

Sağlıklı ilgili bölümlerde (%82.1) ve diğer bölümlerde (%99.3) eğitim görenlerin önemli bir kısmı acil kontrasepsiyon yöntemlerinin yan etkilerine ilişkin soruya "bilmiyorum" şeklinde yanıt vermişlerdir. İki grup arasındaki istatistiksel açıdan fark önemli bulunmuştur (Tablo 5; $p < 0.001$).

Sağlıkla ilgili bölümlerde eğitim görenlerde cinsel deneyim %31 iken, diğer bölümlerde %49.5'tir (Tablo 6). Öğrencilerin eğitim gördükleri bölümlere göre cinsel deneyimi olma durumu arasındaki fark istatistiksel olarak önemli ($p < 0.05$), ilk cinsel ilişki yaşları arasındaki fark ise önemsiz bulunmuştur (Tablo 6; $p > 0.05$).

Sağlıkla ilgili bölümlerde eğitim görenlerde ilk cinsel ilişkilerinde aile planlaması yöntemi kullanma %80.8'i iken, sağlık dışı bölümlerde eğitim görenlerde bu oran %61.1'dir (Tablo 6; $p > 0.05$).

TARTIŞMA

Acil kontrasepsiyon (postkoital kontrasepsiyon), korunmasız bir cinsel ilişkiden sonra, sürdürülmesi kesinlikle istenmeyen olası bir gebeliğin implantasyondan önce önlenmesi olarak tanımlanmaktadır.¹³ Her yıl kadınların %2-3'ü gebeliklerini isteyerek düşükle sonlandırırken, sadece %1'i acil kontrasepsiyon yöntemleri ile sonlandırmaktadır.¹⁴ Bu çalışmada, öğrencilerin %45'inin cinsel deneyimi olduğu ve cinsel deneyimi olanlar içerisinde %54.4'ünün halen cinsel yaşamının düzenli olarak devam ettiği belirlenmiştir. Kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre, sağlıkla ilgili bölümlerde okuyanların diğer bölümlere göre cinsel deneyim oranı daha azdır. Cinsel yönden aktif olan öğrencilerin sadece %56'sının cinsel ilişkilerinde kontrasepsiyon yöntem kullandığını belirtmesi ilginç bir bulgudur. Sağlıkla ilgili bölümlerde eğitim gören öğrencilerin cinsel deneyimi sağlık dışı bölümlerde eğitim görenlerden daha az, aile planlaması yöntemi kullanma oranları ise yüksektir. Bu sonucun da sağlık ile ilgili bölümlerde cinsel sağlık ve üreme sağlığı konularının müfredat programı içerisinde yer almasından kaynaklandığı düşünülmektedir.

TABLO 3: Cinsel yönden aktif olan öğrencilerin AK yöntemini kullanma durumları.

n : 167*	
AK'a ilişkin ifadeler	Sayı/(%)
AK Kullanma Durumu (n: 167)	
Evet	9 (5.4)
Hayır	158 (94.6)
AK Kullanım Sıklığı (n: 9)	
Birkez	2 (22.2)
Birden fazla	7 (77.8)
AK'ın Yan Etkileri (n: 9)	
Bulantı ve kusma	2 (22.2)
Ödem, hormonal düzensizlik ve kilo alma	2 (22.2)
Bilmiyorum	5 (55.6)

* Acil kontrasepsiyon yöntemi kullandığını ifade eden öğrencilerin sayısı.

AK: Acil Kontrasepsiyon.

TABLO 4: Öğrencilerin AK'lara ilişkin bazı bilgilerinin cinsiyetlerine göre dağılımı.

AK'a İlişkin İfadeler	Cinsiyet				TOPLAM	
	Kız (n: 210)		Erkek (n: 161)		n=371	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Bilinen AK Yöntemleri *						
Oral kontraseptifler	148	70.5	115	71.4	263	70.9
RİA	95	45.2	74	46.0	169	45.6
Enjeksiyonlar	59	28.0	41	25.5	100	27.0
Bilmiyorum	50	23.8	37	23.0	87	23.5
Bilinen Etkili AK Yöntemi *						
Oral kontraseptifler	93	44.3	65	40.4	158	42.5
RİA	60	28.6	51	31.7	111	29.9
Enjeksiyonlar	24	11.4	23	14.3	47	12.7
Bilmiyorum	77	36.7	54	33.5	131	35.3
Yaygın Kullanılan AK Yöntemi *						
Oral kontraseptifler	142	67.6	101	62.7	243	65.4
RİA	61	29.0	39	24.2	100	27.0
Enjeksiyonlar	15	7.1	19	11.8	34	9.2
Bilmiyorum	57	27.1	50	31.0	107	28.9
AK Kullanıldığı Durumlar *						
Korunmasız Cinsel İlişki	171	81.4	128	79.5	299	80.4
Kontraseptif kullanma hataları/kazaları	122	58.0	92	57.1	214	57.7
Tecavüz	78	37.1	69	42.9	147	39.7
Bilmiyorum	37	17.6	25	15.5	62	16.7
AK'nın Yan Etkileri						
Bulantı Kusma	11	5.2	6	3.7	17	4.6
Bilmiyorum	199	94.8	155	96.3	354	95.4
p**	p< 0.01					

* Katılımcılar bu soruya birden fazla yanıt vermişlerdir.

** Yates ki-kare analizi.

AK: Acil Kontrosepsiyon.

Kontrasepsiyon yöntemi kullandığını ifade eden öğrencilerin %68.8'inin etkin bir yöntem olan kondomu kullandığını ve %45.2'sinin ise etkisi sınırlı olan geri çekme yöntemini kullandığını belirtmesi dikkat çekicidir. Etkisi sınırlı yöntem olan geri çekme yönteminin %25.1 oranı ile halen ülkemizde en fazla kullanılan yöntem olmasının yanında eğitilmiş üniversite öğrencilerinde bile kullanım oranının bu kadar yüksek olması düşündürücüdür. Ülkemizde gelişmiş ve gelişmekte olan iki üniversitede öğrenim gören birinci sınıf öğrencileri ile yapılan Adölesanların/Gençlerin cinsel ve üreme sağlığını etkileyen faktörler araştırmasında gelişmiş üniversitede öğrenim gören öğrencilerin %6.5'inin, gelişmekte olan üniversitede öğrenim gören öğ-

rencilerin ise %9'unun cinsel deneyime sahip oldukları belirlenmiştir.⁸ Mıhçıokur ve Akın'ın çalışmasında da, üniversitede öğrenim gören ve sağlık merkezlerine cinsel sağlık danışmanlığı almak üzere başvuran öğrencilerin %15.1'inin cinsel açıdan aktif oldukları belirlenmiştir.¹¹ Bu çalışmada cinsel deneyim oranının diğer çalışmalardan yüksek olmasının nedeni çalışmanın son sınıf öğrencileri ile yapılmasına bağlanabilir. Ateş ve ark., çalışmasında ise, cinsel olarak aktif olan öğrencilerin %30.1'inin her ilişkisinde kondom kullandığı, %15'inin ise hiç kondom kullanmadığı belirlenmiştir.¹⁵ Babae ve ark., çalışmasında da cinsel olarak aktif olan öğrencilerin %67.7'sinin kontrasepsiyon yöntemi kullandığı ve en yaygın kullanılan yönteminde kondom ve geri çekme ol-

TABLO 5: Öğrencilerin acil kontrasepsiyona yönelik bazı bilgilerinin öğrenim gördükleri bölümlere göre dağılım.

Acil Kontrasepsiyona Yönelik İfadeler	Öğrenim Görülen Bölüm Sağlık ile İlgili (n: 84)		Diğer (n: 287)		Toplam (n: 371)	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Bilinen AK Yöntemleri *						
Oral kontraseptifler	72	85.7	191	66.6	263	70.9
RİA	29	34.5	140	48.8	169	45.6
Enjeksiyonlar	30	35.7	69	24.0	99	27.0
Bilmiyorum	4	4.8	83	29.0	87	23.5
Bilinen Etkili AK Yöntemi *						
Oral kontraseptifler	63	75.3	95	33.1	158	42.5
RİA	23	27.4	88	30.7	111	29.9
Enjeksiyonlar	20	23.8	27	9.4	47	12.7
Bilmiyorum	7	8.3	124	43.2	131	35.3
Yaygın Kullanılan AK Yöntemi *						
Oral kontraseptifler	67	79.8	176	61.3	243	65.4
RİA	20	23.8	80	27.9	100	27.0
Enjeksiyonlar	13	15.5	21	7.3	34	9.2
Bilmiyorum	8	9.5	99	34.5	107	28.9
AK Kullanıldığı Durumlar *						
Korunmasız cinsel ilişki	79	94.0	219	76.7	298	80.4
Kontraseptif kullanma hataları/kazaları	72	85.7	142	49.5	214	57.7
Tecavüz	59	70.2	88	30.7	147	39.7
Bilmiyorum	3	3.6	59	20.6	62	16.7
AK'nın Yan Etkileri						
Bulantı Kusma	15	17.9	2	0.7	17	4.6
Bilmiyorum	69	82.1	285	99.3	354	95.4
p**						

p< 0.001

* Katılımcılar bu soruya birden fazla yanıt vermişlerdir.

** Fisher Kesin ki-kare testi.

AK: Acil Kontrasepsiyon.

duğunu belirlemiştir.¹⁶ Bu çalışma bizim çalışma bulgularımızla benzerlik göstermektedir.

Çalışmamızda cinsel olarak aktif olan öğrencilerin %44'ünün aile planlaması yöntemi kullanması ve öğrencilerin %10.1'inin de gebelik öyküsünün bulunması önemli bir bulgudur. Tablo da yer almayan ancak araştırmadan elde edilen bir bulguya göre, istem dışı gerçekleşen bu gebeliklerin önemli bir kısmı isteyerek düşükle (%93.3), çoğunlukla da özel muayenehanede (%64.3) sonuçlandırılmıştır. Özellikle özel muayenehanede gerçekleşen kürtajlar, merkezlerin fiziki alt yapıları ve uygulayıcıların deneyimlerine bağlı olarak enfeksiyon, uterus perforasyonu ve kanama gibi komplikasyonların gelişmesine neden olabilmektedir. Bu da özellikle kız öğrencilerin üreme çağıının ilerleyen dönemlerinde infertilite ve diğer

üreme sağlığı problemleri ile karşılaşmalarına neden olabilmesi açısından son derece önemlidir.¹⁷ Aynı zamanda isteyerek düşüklerin, genç bireylerin yaşamında fiziksel sonuçlarının yanı sıra sosyal ve psikolojik olarak olumsuz sonuçları da olabilmektedir. Bu açıdan gençlerin aile planlaması ve acil kontrasepsiyon yöntemlerine ilişkin bilgi sahibi olmaları son derece önemlidir.

Acil kontrasepsiyon yöntemleri, istenmeyen gebeliklerin önlenmesi amacıyla 3 şekilde uygulanabilmektedir.¹⁴ Korunmasız bir cinsel ilişkiden sonra ilk 72 saat içinde;

- Kombine estadiol ve levonorgestrel kullanılması,
- Sadece progesteron ya da sadece estrogen kullanılması,

TABLO 6: Öğrencilerin cinsel yaşamlarına ilişkin bazı ifadelerinin öğrenim gördükleri bölümlere göre dağılımı

Cinsel Yaşama İlişkin İfadeler	Sağlık İlgili Bölümler (n: 84)		Diğer Bölümler (n: 287)		Toplam		n= 371 İstatistiksel Analiz
	Sayı	(%)	Sayı	(%)	Sayı	(%)	
	Cinsel Deneyim**						
Evet	26	(31.0)	141	(49.5)	167	45.0	0.003*
Hayır	58	(69.0)	145	(50.5)	203	55.0	
İlk Cinsel İlişkide Kontraseptif Yöntem Kullanma (n: 167)							
Evet	21	(80.8)	89	(61.1)	110	65.8	0.061***
Hayır	5	(19.2)	52	(36.9)	57	34.2	
İlk Cinsel İlişkide Kullanılan Kontraseptif Yöntem (n: 103)* *							
Kondom	16	(88.9)	71	(84.6)	87	84.4	----
Oral Kontraseptif	3	(11.1)	6	(7.1)	9	8.7	
Geri Çekme	6	(15.8)	7	(8.3)	13	12.6	
İlk Cinsel İlişki Yaşı (n: 163)* *							
17 yaş ve altı	7	(26.9)	41	(30.0)	48	29.4	0.743
18-20 yaş	15	(57.7)	77	(56.2)	92	56.4	
21 yaş ve üzeri	4	(15.4)	19	(13.8)	23	14.2	

* Pearson Ki kare Testi,

** Bu soruya cevap veren öğrencilerin sayısı,

*** Yates Ki kare analizi.

■ RİA uygulaması (ovülasyondan sonraki 5-7. gün) dır.

Acil kontraseptif yönteminin hemen kullanılması ile gebelik riski %1-2'ye düşebilmektedir. Acil kontrasepsiyonun etkinliği korunmasız ilişki ile tedavi arasındaki süreye bağlıdır.^{18,19} Fertil bir çiftin bir menstrual siklus içinde korunmasız ilişki ile gebelik olasılığı %25'tir. Ancak doğurganlığın en yüksek olduğu genç yaş grubunda bu olasılık %50'ye ulaşabilmektedir.²⁰ Çalışmamızda bilinen acil kontrasepsiyon yöntemleri incelendiğinde, kız ve erkek, sağlık ile ilgili bölümlerde ve diğer bölümlerde öğrenim gören öğrencilerin önemli bir kısmı oral kontraseptifleri ifade etmişlerdir. Ottesen ve ark.nın üniversite öğrencileriyle yaptıkları çalışmada, kızların %89.3'ünün, erkeklerinde %75.2'sinin acil kontraseptiflerden "oral kontraseptifler" hakkında bilgi sahibi oldukları saptanmıştır.²¹

Acil kontrasepsiyon yöntemlerinin kullanılması ile istenmeyen gebeliklerin 1.7 milyonunu önleyebileceği ve isteyerek düşükleri de %40 oranında azaltılacağı vurgulanmaktadır.¹⁸ Gençlerin acil kontrasepsiyon konusunda bilgi ve deneyimle-

rini belirlemek üzere yapılan araştırmalarda çeşitli veriler elde edilmiştir. Aziken ve ark.nın Nijerya'daki üniversite öğrencileriyle yaptığı çalışmada, öğrencilerin %58'nin acil kontrasepsiyon yöntemlerini bildiği ve cinsel olarak aktif olan öğrencilerde bilme oranının arttığı saptanmıştır. Aynı çalışmada öğrencilerin %3.5'inin daha önce herhangi bir acil kontrasepsiyon yöntemini kullandığı tespit edilmiştir.²² Jamaika'da ise üniversite öğrencilerinin %84'ünün acil kontrasepsiyon yöntemlerini duyduğu fakat yeterli bilgilerinin olmadığı saptanmıştır. Aynı çalışmada, öğrencilerin %10'unun daha önce herhangi bir acil kontrasepsiyon yöntemini kullandığı tespit edilmiştir.²³ Ottesen ve ark.nın üniversite öğrencileriyle yaptığı çalışmada, kızların %20'sinin acil kontrasepsiyon yöntemini kullandıklarını ve %64'ünün 1 kez, %18'inin de 2 kereden fazla kullandıklarını belirtmişlerdir.²¹

Ülkemizde ise bu konuda üniversite öğrencileri ile yapılan sınırlı sayıda çalışma bulunmaktadır. Tokuç ve ark.nın Sağlık Meslek Yüksek Okulu Hemşirelik bölümü öğrencileriyle yaptıkları araştırmada, öğrencilerin %77.4'ünün acil kontrasep-

siyon yöntemlerini daha önce duydukları saptanmıştır. Tokuç ve ark.nın, tıp fakültesi 4. sınıf öğrencileriyle yaptıkları çalışmada öğrencilerin %76'sının daha önce acil kontrasepsiyon yöntemlerini duydukları görülmüştür.

Acil kontraseptif yöntemler içinde en güvenilir/etkin ve en yaygın kullanılan yöntem olarak oral kontraseptifler belirtilmektedir. Çalışmamızda hem kız hem de erkek öğrencilerin hem de sağlıkla ilgili bölümlerde öğrenim gören öğrencilerin en fazla oranda oral kontraseptifleri bildikleri belirlenmiştir. RİA'nın bilinme oranının ise hem cinsiyetlere göre (kız/erkek) hem de öğrenim görülen bölümlere (sağlık/diğer) göre daha düşük olduğu bulunmuştur. Kebede'nin Etyopya'daki üniversite öğrencileri ile yapmış olduğu bir çalışmada, öğrencilerin %18.8'inin acil kontrasepsiyon yöntemlerini (haplar ve RİA) doğru olarak bildikleri ve %73.3'ünün acil hormonal kontraseptifleri korunmasız cinsel ilişkiden sonra 72 saat içerisinde uyguladıkları belirlenmiştir. Aynı zamanda sağlık alanında öğrenim gören öğrencilerin, diğer bölümlere göre 6.8 kez daha fazla oranda acil kontrasepsiyon yöntemleri hakkında bilgi sahibi olduklarını ifade etmiştir.²⁴ Çalışmamızda da sağlık ile ilgili bölümlerde okuyan öğrenciler diğer bölümlere göre oral kontraseptiflere ilişkin daha fazla bilgi sahibi oldukları belirlenmiştir.

Acil kontrasepsiyonun uygulandığı çeşitli durumlar vardır. Bunlar *korunmasız cinsel ilişki, kontraseptif kullanımında oluşan kullanım hataları ya da kazalar*, kondom yırtılması, diyafram ya da servikal başlığın yanlış yerleştirilmesi, erken çıkarılması, yırtılması, kombine hapların unutulması, 3 aylık ya da aylık enjeksiyon için 3 günden fazla geç kalınması, RİA'nın kısmen ya da tamamen düşmesi, *yakın bir zamanda olası teratojenlere maruz kalınması* (canlı aşı ya da sitotoksik ilaç gibi) ve *tecavüzdür*.²⁵ Çalışmamızda cinsel deneyimi olan öğrencilerin; acil kontraseptif yöntemlerin kullanıldığı durumlardan en fazla oranda korunmasız cinsel ilişkiyi ve kontrasepsiyon kazalarını bildikleri belirlenmiştir.

Acil kontrasepsiyon yöntemlerinin yan etkileri kullanılan acil kontraseptif yöntemin özelliğine

göre farklılıklar göstermektedir. Hormonal kontraseptiflerin yan etkileri bulantı, kusma, baş ağrısı, baş dönmesi, memelerde rahatsızlık hissi, menstruasyon düzensizlikleri gibi belirtiler iken, RİA'nın yan etkileri rutin RİA uygulamasında gelişen yan etkilerden (vajinal kanamada artma, ara kanaması, karın ağrısı gibi) farklı değildir.¹⁹ Çalışmamızda kız (%94.8) ve erkek (%96.3) öğrenciler ile sağlık ile ilgili (%82.1) ve sağlık dışı (%99.3) bölümlerde öğrenim gören öğrencilerin önemli bir kısmının acil kontrasepsiyonun yan etkilerine ilişkin soruya "bilmiyorum" cevabı vermeleri dikkat çekici bir bulgudur. Acil hormonal kontraseptiflerin en fazla görülen yan etkileri bulantı (%42-50) ve kusma (%16-20)'dir. Öğrenciler de sadece hapların yan etkilerine ilişkin ve bulantı ve kusma (%4.6) şeklinde oldukça sınırlı yanıt vermiştir. Dede ve ark. çalışmasında da acil hormonal kontrasepsiyon uygulananların %40'ında bulantı, %12'sinde ise kusma görüldüğü belirlenmiştir.²⁶ Çalışmamızda, acil kontraseptif yöntemlerin genel olarak yan etkilerinin ve etkililiğinin bilinme durumları öğrenciler arasında istendik düzeyde değildir.

Acil kontrasepsiyon yöntemlerinden RİA'nın öğrencilerin hiçbiri tarafından kullanılmamasının ve yan etkilerine ilişkin de herhangi bir yanıt verilmemesinin de önemli bir sonuç olduğu düşünülmektedir. Oysa ki, acil kontrasepsiyon yöntemlerinden RİA, kullanım zamanının post koital 5-7 güne kadar uzayabilmesi ve %0.1 etkinlik oranıyla koruma yüzdesinin oldukça yüksek olması dikkate alındığında, öğrencilerin bu konuya ilişkin bilgi eksikliği nedeniyle yöntemi kullanmadığı ve yan etkilerine ilişkin herhangi bir ifadede bulunmadıkları düşünülebilir.¹⁴

Sonuç olarak, üniversite öğrencilerinin acil kontrasepsiyon yöntemlerine ilişkin bilgi düzeylerinin, kullanım oranlarının ve bu yöntemi kullananların yan etkilerini bilme durumlarının istendik düzeyde olmadığı belirlenmiştir. Aynı zamanda bu çalışmada, cinsel olarak aktif olduğunu ifade eden gençlerin sayısı Türkiye'de yapılan diğer çalışmalardan daha yüksek olarak belirlenmiştir. Plansız cinsel ilişkiler, istenmeyen gebelikler açısından risk altında olan bu genç grubun, acil kontrasepsiyon ve diğer korunma yöntemlerine ilişkin bilgilendirilme-

si son derece önemlidir. Yapılan pek çok çalışmada, acil kontrasepsiyon yöntemlerine ilişkin gençlere verilen danışmanlık ve eğitim hizmetlerinin gençlerin bilgi ve uygulamalarında olumlu sonuçlar yarattığı gösterilmektedir.²²⁻²⁴ Bu açıdan sağlık personelinin bu konuya duyarlılık göstermesi ve genç yaş grubunu aile planlaması yöntemleri ve acil kontrasepsiyon konusunda bilgilendirmesi ve bilinçlendirmesi son derece önemlidir.

ÖNERİLER

Öğrencilerin profesyonel kişilerden bilgi alma düzeyinin düşük olması ve en fazla oranda profesyo-

nel kişilerden bilgi almak istemeleri nedeniyle, üniversitelerin sağlık merkezlerinde acil kontrasepsiyon yöntemlerine yönelik eğitim ve danışmanlık hizmetlerinin hemşire ve doktor gibi profesyonel sağlık personeli tarafından verilmesi, sağlık ve eğitim kurumlarında acil kontrasepsiyon, aile planlaması ve cinsellikle ilgili danışmanlık hizmeti veren merkezlere yönelik gençlerin haberdar edilmesi, eğitici ve tanıtıcı broşürlerin asılması ve dağıtımının sağlanması, gençlere üreme sağlığı ve cinsel sağlık bilgilerinin verileceği seçmeli derslerin açılması ve tüm üniversitelere yaygınlaştırılması önerilmektedir.

KAYNAKLAR

- Sanfilippo JS, Muram D, Dewhurst J, Lee P. Pediatric And Adolescent Gynecology, Philadelphia-Pensylvania: WB. Saunders Company; 2001.p:2-4.
- Blum RW, Nelson-Mmari K. The health of young people in a global context J Adolesc Health. 2004;35:402-18.
-Youth: Choices and Change. Promoting Healthy Behaviors in Adolescents, Scientific and Technical Publication:594; 2005. p.1-3.
-WHO. Emergency Contraception: A Guide for Servica Delivery. Technical Report Series 98.19, Geneva, Switzerland: WHO Press; 1998. p.19.
- Lindberg CE. Emergency contraception for prevention of adolescent pregnancy. MCN Am J Matern Child Nurs 2003;28:199-204.
- Güngör S, Başer İ, Göktolga Ü, Özkömür E. Knowledge and experience of emergency contraception in the gynecologic population o Gulhane Milatry Medical Academy. Gülhane Tıp Dergisi 2006;48:4-7.
- Akın A, Coşkun A. Hacettepe Üniversitesi Beytepe Yerleşkesinde okuyan son sınıf öğrencilerinin cinsel sağlık ve üreme sağlığı konusundaki bilgi, görüş ve davranışları ve bunlar ile ilişkili faktörler araştırması. Genç Dostu Cinsel Sağlık Üreme Sağlığı Hizmet Modeli ve İlgili Araştırmaların Sonuçları, Ankara: Damla Matbaacılık; 2006. p.105-48.
- Akın A, Özvarış ŞB, Ertem M, Hodgugil NŞ, Saka G, Aslan D, Esin Ç, Çelik K. Adölesanların/gençlerin cinsel ve üreme sağlığını etkileyen faktörler projesi. Genç Dostu Cinsel Sağlık ve Üreme Sağlığı Hizmet Modeli ve İlgili Araştırmaların Sonuçları, Ankara: Damla Matbaacılık; 2006. p.10-64.
- Set T, Dağdeviren N, Aktürk Z. Ergenlikte cinsellik. Genel Tıp Dergisi 2006;6:137-41.
- Baiden F, Awini E, Clerk C. Perception of university students in Ghana about emergency contraception. Contraception 2002;66:23-6.
- Miçokur S, Kıran S, Özkızıklı E, Al A, Akın A. Hacettepe Üniversitesi sağlık merkezlerinde genç dostu sağlık hizmet modeli. Hacettepe Tıp Dergisi 2007;38:153-8.
- Çetinkaya S, Nur, N, Demir ÖF, Sönmez S, Akan S. Cumhuriyet Üniversitesi Sağlık Merkezi'nde verilen gençlik danışma birimi hizmetleri. Cumhuriyet Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi 2007;29:104-8.
- Demirgöz M, Canbulat N. [Emergency contraception] Türkiye Klinikleri J Gynecol Obst 2007;17:376-84.
- Köşüş A, Köşüş N, Çapar M. Acil Kontrasepsiyon. Genel Tıp Dergisi 2007;17:131-8.
- Ateş D, Karahan A, Erbaydar T. Üniversite öğrencileri güvenli cinselliği nasıl algılıyor? Sted 2005;14:130-4.
- Babae G, Jamali B, Ali MM. Investigating the knowledge, attitude and its relationship with the mean of using emergency contraception. J Sex Marital Ther 2003;29:269-75.
- Taşkın L. Doğum ve Kadın Sağlığı Hemşireliği, 7. Baskı, Ankara, Sistem Ofset Matbaacılık, 2005. p.202-5; 634-35.
- Westhoff C. Clinical practice. Emergency contraception. N Engl J Med 2003;349:1830-5.
- Yıldırım A. Acil contraception. TJOD-Uzmanlık Sonrası Eğitim ve Güncel Gelişmeler 2004;1:1-8.
- Dunson DB, Colombo B, Baird DD. Changes with age in the level and duration of fertility in the menstrual cycle. Hum Reprod 2002;17:1399-403.
- Ottesen S, Narring F, Renteria SC, Michaud PA. Emergency contraception among teenagers in Switzerland: a cross-sectional survey on the sexuality of 16- to 20-year-olds. J Adolesc Health 2002;31:101-10.
- Aziken ME, Okonta PI, Ande AB. Knowledge and perception of emergency contraception among female Nigerian undergraduates. Int Fam Plan Perspect 2003;29:84-7.
- Sorhaindo A, Becker D, Fletcher H, Garcia SG. Emergency contraception among university students in Kingston, Jamaica: a survey of knowledge, attitudes, and practices. Contraception 2002;66:261-8.
- Kebede Y. Emergency contraception: knowledge and practice of Gondar University students, northwest Ethiopia. Ethiop Med J 2006;44:221-30.
- Grimes DA, Raymond EG. Emergency contraception. Ann Intern Med 2002;137:180-9.
- Dede M, Yenen MC, Göktolga Ü, Metsen Z, Ergün A, Pabuçcu R. Kombine oral kontraseptiflerle acil postkoital kontrasepsiyon. Gülhane Tıp Dergisi 2004;46:15-9.